

Ivo Andrić

Španska stvarnost i prvi koraci u njoj

{1934}

Prva zabeleška. – Ako hoćete da pored i mimo onog što je zajedničko Španiji i ostaloj Evropi potražite, u mašti, predeo specifične španske stvarnosti, treba da izvršite jednu smelu projekciju u nerealno. Sa krajnje tačke onog što ostala Evropa zove realnost zamislite povučenu, u produženju, pravu liniju. Dokle? Nemoguće je kazati dokle, jer mi stranci ne možemo da joj dogledamo kraja, a španski duh često i sam sebe iznenađuje i, u mnogo slučajeva, ne voli reč granica. Na toj liniji odigrava se ono što ovde nazivamo španskom stvarnošću. U toj španskoj stvarnosti i najmanja stvar bi se stidela kad bi služila samo onom cilju kojem ga je praktični život namenio. Tu sve što postoji nastoji stalno da prevaziđe sebe, i sve je nadvisilo svoju vulgarnu namenu, za prst, za podlanicu, ili za lakat, ali sve je klisilo uvis. I tu, iznad linije praktičnog života a ipak u organskoj vezi sa njim, stvorilo jedan fantastičan klimat u kom neodređeno mešaju svoje vode java i priviđenje, a najobičnije stvari svakodnevnog života imaju često boju i intenzitet sna.

*

Put kroz Kastilju. – Retke modrikaste i srebrne vode, razlivene i neuobličene kao u dan stvaranja. Svuda biblijski vidici. Drumom, pored nas, žena sa detetom u naručju jaše na magaretu; za njom pešači muž sa dugačkim štapom. Kao da prikazuju Bekstvo u Misir. Malo, pa se ukažu mrki i naoružani žandarmi, kao da traže opasno dete po naređenju Irodovom. Na vidiku osamljene pinije ili neka ruševna kula oko koje obleću gavrani. (Tako sve zemlje koje imaju nečeg svoga osobenog ispunjaju stranca na prvom koraku tugom i strahom kao zlatorodna carstva iz priča.) Ponekad i ti usamljeni znaci vegetacije i ljudske kulture iščezavaju, i pred očima ne ostaje do gola zemlja, obrasla retkom travom bez boje i života, sa nekim svečanim ali nemilosrdnim nebom nad sobom. Neka ujednačena vreline od koje se ne može pobeći i koja dolazi podjednako odozdo i odozgo, kao da je negde ispod naših nogu zapaljeno još jedno ovakvo platinski blede a usijano sunce. I da taj kraj, ubog i tužan, nije protkan tu i tamo gajtanima dugih i tankih potoka koji se granaju i prepliću, ništa se žalosnije na svetu ne bi moglo zamisliti.

U ravnici, izgubljeno, poneko selo, sabijeno u sredini, rastreseno po okrajcima, u boji potpuno izjednačeno sa zemljom i sprženom travom. Ono i ne pomišlja da bude lepo. Te spečene kućerke okuplja i predvodi velika crkva. Glomazna, sa romanskim zvonikom bez ukrasa i lepote, ona pokazuje kako je na

toj zemlji i pod tim suncem teško vršiti službu između ljudi i njihovog sna o nebu. To znači večno sastavljati kraj s krajem, nikad ne moći sastaviti ih, i nikad ne odustati od težnje da se sastave. Ta španska seoska crkva liči na teretnu lađu kod čije se gradnje mislilo samo na svrhu a ne i na obličje. I sad, ovakva kakva je, potvrđuje drevnu istinu da oni koji predano Bogu služe nisu ni lepi ni prijatni ljudskom oku.

Nema ptica. Nema zvuka da pokrene vazduh. Preko dubokog korita gotovo presahle reke kameni rimski most na jedan luk. Toliko je pocrneo i obavijen bršljanom, da izgleda potpuno vezan i izjednačen sa tim krajem. Stoji kao usnuo nad svojim sopstvenim likom u plitkoj vodi. Ispod mosta, na pešćanom sprud, nekoliko crnih vitorogih bikova, sa čuvarom na konju, više liče na heraldičke simbole u nekom grbu nego na stoku na paši. Javljaju se opet pinijske. Sad ih je ceo šumarak. Ali i one kao da nikad nisu bile mladice i nikad neće dotrajati. Stoje kao skamenjene, sa škrtom senkom pored sebe, nepomične. Sve je kao san pun značenja. Pa opet nestaje vode, drveća i živih bića, kao da ih neko briše. Nigde senke, ni koliko najmanji boks u koji bi mogli skloniti za trenutak užarena kola. Nigde glasa. Mi putujemo kroz tišinu kakvu nikad nisam našao i u kojoj glas našeg skromnog motora izgleda kao lomljava neke vasijske kataklizme. A već sekund docnije briše ga i zatrpava usijana kastiljanska tišina, kao vejavica ptičiji trag u snegu. Nigde boje. I ja se pitam kakav bi trebalo da bude taj cvet koji bi smeo ovde da se pojavi, i koja se boja ne bi postidela ovog žednog neba i gorde goleti.

U kakvo carstvo vodi ova kapija božjeg gneva? Kakvo ispaštanje krije lice ove zemlje u svojoj isposničkoj nagoti i strogoj zamišljenosti? Šta znači ovaj ognjeni pečat koji je sve spržio, i sada, nečitak, ostavlja samo slutnju drevne legende o iskonskom prestupu koji je cvetno rajsko čovekovo boravište pretvorio u tegobnu zemlju jalovicu? Kao večiti refren između gluvog neba i neme zemlje, i jedini odgovor na sva pitanja, javlja se kastiljanskom čoveku misao: da negde na drugom mestu mora biti naš pravi zavičaj i zemlja ostvarenja, da nam ovde nema trajna boravka ni stanovanja.

A potkraj toga dana pokrenu se i razmaknu sivo nebo nad nama, kao metalna kupola na zvezdarnici, i dužinom celog vidika ukaza se drugo nebo sa prvim zvezdama. I odnekud pravo sa toga neba krenu nam u susret neka dženetska hladovina, sa povorkom modrih boja kakve svet nigde ne poznaje. Izgledalo je da ova siva i štura Kastilja otvara riznicu svih bogatstava i lepota, koje zbog nepoznatog jada i svoje beskrajne gordosti nikad ne meće na sebe. Razvi se pred nama nebesko platno sa konstelacijama koje su izgledale nove i nepoznate, sa zvezdama svežim i teškim i bliskim kao voće na grani za rodne godine. Vetrić koji nas sreće bio je dah novog sveta i drugog kontinenta. Zanosio je glavu i u isto vreme rasklapao nam oči širom. Gledajući prizor pred sobom, ja sam se u nedoumici pitao da li to neko nevidljiv prostire u ravnici ispred nas

nebesko platno, ono što mu je preostalo pošto je pokrio visine nad nama, ili se na modroj pomrčini pale bezbrojne svetlosti grada koji nas čeka.

*

Već prolazimo pored nekog naselja. Ogromne tamne mase zgrada sa sitnim retkim svetlostima, ali tišina je još uvek potpuna. Odjednom jedan glas, oštar, muški, nerazumljiv i stravičan. Šta znači taj uzvik u tami? Da li se tako dozivaju ljudi, vabi stoka, ili je to bio početak neke pesme? Ali mi smo već daleko od naselja, ponovo u tami i tišini, i glas je nestao bez traga kao što se neočekivano i javio. Ko će znati glasove kojima nas kroz tamu dočekuje nova zemlja čije ljude i običaje ne znamo!

Jedna nova stvarnost otpočinjala je svoju igru sa našim čulima.